

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Пьотр Ян Ольхувка

УДК 378.14 (438)

Професійна орієнтація школярів у гімназіях Польщі

13.00.07 – теорія та методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України та Зеленогурському університеті (Республіка Польща).

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Фрейман Мірослав,
Зеленогурський університет (Республіка Польща),
професор інституту технічно-інформаційного навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Слюсаренко Ніна Віталіївна,
Херсонський державний університет,
професор кафедри педагогіки і психології;

кандидит педагогічних наук
Кавецький Віктор Євгенович,
Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної
педагогічної освіти, доцент кафедри педагогіки і психології.

Захист відбудеться 28 березня 2014 року о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 27 лютого 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із напрямів соціально-економічних перетворень, що забезпечують розвиток європейських держав, попередження у них кризових явищ, є насичення ринку праці висококваліфікованими працівниками. Підготовка кадрів розпочинається із ґрунтовно налагодженої системи шкільної профорієнтаційної роботи, яка сприяє правильному визначенню життєвих цілей майбутніх фахівців, і продовжується у закладах системи професійної освіти. Особливо важливим є здійснення раціонального цілетворення для молоді. Уже сьогодні втрати, пов'язані з тим, що молоді люди не зуміли здійснити вдалий вибір сфери професійної діяльності і не є професійно активними, надто великі, порівняно з іншими віковими групами населення. Тому одним із напрямів підвищення рівня шкільної підготовки є цілеспрямоване педагогічне керівництво процесом вибору учнями майбутньої професії.

Теоретико-методологічні засади підготовки молоді до професійної діяльності висвітлено Т. Завгородньою, І. Зязюном, В. Кравцем, В. Кременем, В. Лозовою, Н. Ничкало, В. Оконем, Є. Павлютенковим, В. Поліщук, Л. Романишиною, Н. Слюсаренко, М. Сметанським, М. Фіцулою, В. Чайкою, М. Чепіль та іншими науковцями.

Соціально-педагогічні та психолого-дидактичні аспекти професійної орієнтації учнівської молоді розкриті у працях українських і польських дослідників (К. Лелінська, І. Манджеєвська-Смул, Т. Новаккі, Е. Подоска-Філіповіч, С. Фрейман, М. Фрейман, В. Кавецький, О. Коберник, Є. Кулик, О. Мельник, Л. Оршанський, В. Сидоренко, Г. Терещук, М. Тименко, Д. Тхоржевський та ін.).

Професійна орієнтація в школі – це комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, спрямованих на допомогу учням у виборі напрямку освіти, за яким здійснюється фахова підготовка, і майбутньої професії. Це складний і тривалий процес, який передбачає насамперед отримання молоддю інформації про свої здібності й нахили, про наявні професії, можливі освітні шляхи. Актуальність і необхідність подальшого вивчення питань профорієнтації ґрунтується на суспільних та економічних перетвореннях, здійсненні науково-технічного прогресу, створенні динамічного світового ринку праці, структурних, організаційних і програмних змінах в освітніх системах тощо.

Аналіз стану проблеми дослідження засвідчує, що разом із розвитком цивілізації, свідомості людей змінюються освітньо-професійні прагнення молоді та змінюється вплив чинників, які їх визначають.

Загальні висновки щодо недостатньої ефективності роботи педагогічних працівників і спеціальних центрів, спрямованої на свідомий вибачений професійний вибір учнівської молоді, підтверджуються дослідженнями З. Квєцінські, М. Клелланд, Й. Купчика, Й. Яніги, Ю. Іваньо,

І. Жерноклеєва, В. Кавецького, С. Карп, Е. Павлютенкова, Т. Становської (профорієнтація шкільної молоді); А. Барач, Г. Беднарчик, Г. Цесьляк (профорієнтаційна робота у гімназіях) та ін. Окремі аспекти мотивації вибору напряму подальшого навчання і сфери майбутньої професійної діяльності вивчали І. Волощук, З. Козель, Т. Левовіцкі, З. Скорни, М. Сьцісловіч, М. Тишкова, А. Яновські тощо.

На думку науковців, результативність вибору школярами життєвого шляху залежить, з одного боку, від їх установок, цілей та інтересів, з іншого – від рівня умов і реалій ринку праці та кваліфікації, знань і підготовленості вчителів і спеціальних працівників. Аналіз педагогічних досліджень засвідчив недостатній обсяг інформації, якою володіють учні у процесі здійснення професійного вибору, відсутність шкільних професійних консультантів і недостатній рівень педагогічного впливу з боку вихователів і вчителів.

В умовах сьогодення навчання учнів у Польщі здійснюється в базових школах (1–6 класи), у гімназіях (7–9 класи) та у понадгімназійних школах, тому дослідження проблеми вибору закладу для подальшого навчання і майбутнього професійного шляху необхідно здійснювати з урахуванням вікового періоду. Виявленню окремих закономірностей форм і методів позитивної мотивації школярів до вибору професії присвячені праці З. Скорни, М. Фрейман, А. Яновські та ін. Проте мало дослідженою залишається проблема вибору майбутньої професії учнями гімназійних шкіл Польщі, хоча саме в цьому віці усвідомлено визначаються цілі щодо професійного шляху.

Враховуючи соціальну значущість і наукову актуальність означеної проблеми, її недостатню теоретичну розробленість, низький рівень практичного впровадження у систему профорієнтаційної роботи навчальних закладів, об'єктивні потреби в підвищенні ефективності професійного вибору молоді темою дисертаційного дослідження обрано: **«Професійна орієнтація школярів у гімназіях Польщі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках двосторонньої угоди про співпрацю між Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка та Зеленогурським університетом (Республіка Польща) як складова наукового проекту «Удосконалення змісту й методики фахової підготовки майбутніх учителів технологій в умовах реформування педагогічної освіти» (номер державної реєстрації 0112U000274). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Інституту інформаційно-технічного навчання Зеленогурського університету (протокол № 08/2007 від 18 вересня 2007 р.).

Об'єктом дослідження є професійна орієнтація учнів.

Предмет дослідження – організація профорієнтаційної роботи у гімназіях Польщі.

Мета дослідження – визначити й обґрунтувати чинники професійного вибору учнів і напрями вдосконалення профорієнтаційної роботи у гімназіях Польщі.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких основних **завдань** дослідження:

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури виявити ступінь дослідженості проблеми професійної орієнтації учнів гімназій.
2. Визначити чинники, що впливають на зважений вибір учнями напряму навчання і подальшої професійної підготовки.
3. З урахуванням особливостей структури системи освіти Польщі обґрунтувати напрями вдосконалення профорієнтаційної роботи у гімназіях.
4. Експериментально перевірити ефективність впливу визначених чинників на стан професійної орієнтації випускників гімназій.

Теоретичною основою дослідження є положення теорії виховання польської педагогічної науки про зв'язок виховання з життям, про гармонійне входження особистості у соціальне середовище (М. Новак, Т. Новацькі, Б. Петрулевич, М. Фрейман, В. Фурманек), про профорієнтаційну роботу (В. Васильєв, Е. Павлютенков, Б. Федоришин). Теоретичну основу дисертації становлять також ідеї технологізації виховання (М. Новак, А. Пашкевіч, А. де Тхоржевський, А. Макаренко, Г. Селевко, С. Сисоєва) та розвитку особистісно-орієнтованих технологій, спрямованих на формування професійного вибору школярів (З. Путкевич, Ю. Гільбух, Ф. Іващенко, О. Маркова, М. Фрейман).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс теоретичних і емпіричних методів дослідження.

Теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури, навчальних, методичних, програмних і нормативних матеріалів, аналіз періодичних видань з проблеми дослідження дозволили з'ясувати й уточнити сутність основних понять («професійна орієнтація», «профконсультант» та ін.), виявити сучасні підходи до змісту й організації професійної орієнтації гімназистів, теоретичні засади мотивації обґрунтованого професійного вибору учнів у гімназії.

Емпіричні методи (вивчення і узагальнення педагогічного досвіду, спостереження за навчальним процесом у гімназіях, бесіди з учнями та вчителями, анкетування) використовувалися з метою виявлення ставлення вчителів і учнів до окремих аспектів проблеми, обґрунтування і визначення сукупності чинників, які впливають на професійну орієнтацію учнів, мотивацію вибору, дослідження впливу різних чинників на професійний вибір гімназистів у Польщі.

Педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) проводився для перевірки використання визначених і обґрунтованих чинників впливу на професійний вибір учнів гімназій. Оцінювання результатів експериментального дослідження проводилося на основі кількісного й якісного аналізу змін у мотивах вибору та напряму подальшого навчання і професійного шляху, рівнях професійної орієнтації у гімназіях.

Математична обробка результатів дослідно-експериментальної роботи використовувалася з

метою якісного аналізу та узагальнення одержаних результатів.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження проводилося серед учнів гімназій м. Месьціску та м. Вагровцу, імені Тадеуша Костюшка у м. Пороховіцах, профільних шкіл м. Сьвєбодзіне.

На різних етапах дослідження до експериментальної роботи загалом було залучено 204 учні гімназій та інших шкіл Польщі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

- на основі проведеного пошукового дослідження визначено й обґрунтовано чинники, які впливають на професійний вибір учнів польських гімназій (рівень освітньо-професійних потреб учнів, соціальне походження – освіта батьків і місце проживання, заходи з професійної орієнтації та консультації у гімназіях, зокрема, запровадження посади профконсультанта, співпраця з профорієнтаційними центрами, створення інформаційних ресурсів з профорієнтації);

- обґрунтовано напрями вдосконалення профорієнтаційної роботи у гімназіях (посилення профорієнтаційної складової у роботі класних керівників; залучення батьків до усвідомленого вибору професії дітьми; розширення змісту, форм і методів роботи профконсультантів, постійне оновлення матеріалів Інтернет-ресурсу з проблем профорієнтації гімназистів);

- встановлено вплив батьків, середовища на професійний вибір учнів, рівень профорієнтаційної роботи у гімназіях;

- виявлено мотиви, якими керується молодь, обираючи понадгімназійні школи, напрями майбутньої професійної діяльності.

Уточнено теоретичну інтерпретацію поняття «професійна орієнтація» в контексті сучасної системи організації навчального процесу в гімназії.

Подальшого розвитку набули уявлення про форми й методи профорієнтаційної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

Практичне значення дослідження полягає в удосконаленні профорієнтаційної роботи з учнями у гімназіях Польщі. Результати дослідження можуть бути використані для подальших досліджень, як науково-методична основа для підготовки статей і посібників, удосконалення та урізноманітнення форм, методів і засобів профорієнтації учнів; у процесі практичної діяльності вчителів базових шкіл, гімназій і коледжів Польщі, вчителів трудового навчання, і технологій в Україні. Матеріали будуть корисними для викладачів і студентів вищих навчальних закладів педагогічного спрямування у процесі читання курсів педагогіки, методики навчання техніки (трудоного навчання, технологій), для викладачів і слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес гімназії м. Марціновіце повіту Яворскі (довідка № 19b/2013 від 30.05.2013 р), гімназії м. Пшемков повіту Полковічі

(довідка № 132A/2013 від 17/05/2013 р.), гімназії м. Олесніца повіту Олеснічи (довідка № 161/09/2013 від 10.09.2013 р.), гімназії м. Вроцлав повіту Вроцлавські (довідка № 125/06/2013 від 24.06.2013 р.).

Особистий внесок автора дисертаційної роботи полягає в комплексному дослідженні проблеми професійної орієнтації учнів гімназій. До статей «Моторизаційні захоплення в системі інтересів учнів гімназій Польщі», «Wokół zagadnień awansu zawodowego nauczycieli», «Stopień opanowania podstawowych zagadnień rysunku technicznego przez młodzież gimnazjalną», «Wokół problemów zewnętrznego mierzenia jakości pracy szkoły», «Aspekty psychologiczno-socjologiczne środowiska pracy. Stres w pracy nauczycielskiej», написаних у співавторстві, увійшли матеріали, ідеї та методичні розробки, які є результатом особистої дослідницької діяльності автора, а саме: досліджень організаційно-змістових особливостей підготовки учнів до обґрунтованого вибору майбутньої професії і наряду подальшого навчання.

Апробація результатів дослідження проводилася шляхом участі в міжнародних науково-практичних конференціях: «Przygotowanie i doskonalenie zawodowe pracowników» (м. Зелена Гура, Польща, 2002 р.), «Praca – Zawód – Rynek Pracy» (м. Зелена Гура, Польща, 2003 р.), «Możliwości doskonalenia procesu kształcenia» (м. Зелена Гура, Польща, 2005 р.), «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти» (м. Тернопіль, 2011 р.); на Першому професіографічному конгресі (м. Зелена Гура, Польща, 2010 р.); на науковій конференції «Ergonomia w edukacji» (м. Зари, Польща, 2009 р.).

Теоретичні положення та практичні результати висвітлювались і отримали схвалення на звітних науково-практичних конференціях та наукових семінарах кафедри дидактики техніки, інформатики і професійної підготовки Зеленогурського університету, кафедри технологічної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено в 10 публікаціях: 9 – статті у наукових фахових виданнях (з них 5 – у наукових виданнях зарубіжних держав), 1 – тези на науково-практичній конференції.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел зі 178 найменувань. Загальний обсяг дисертації – 214 сторінок, основний текст викладено на 176 сторінках. Робота містить 26 таблиць і 15 рисунків, 7 додатків на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь розробленості проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення дослідження, наведено дані щодо апробації та впровадження його результатів.

У першому розділі «Теоретичні аспекти професійної орієнтації і консультації у гімназіях Польщі» висвітлено стан вирішення проблеми у педагогічній літературі, проаналізовано сутність основних понять: «прагнення», «освітні прагнення», «професія», «професійні прагнення», «професійні інтереси», «професійна орієнтація», «професійне консультування», «професійні поради», «планування професійного шляху», «професійне самовизначення» та ін. Охарактеризовано структуру освіти Польщі. Розкрито фундаментальні засади вибору учнями майбутнього професійного шляху, наведено результати пошукових досліджень щодо проблем професійного вибору та зайнятості молоді.

Висвітленню окремих аспектів професійної орієнтації учнів, мотивації вибору професійного шляху, усвідомлення впливу різних чинників сприяє аналіз загальної структури системи освіти в Польщі, розкриття особливостей гімназійного навчання, обґрунтоване виокремлення гімназій як важливої ланки професійної орієнтації молоді.

Сучасна система освіти Польщі включає такі основні складові: дошкільне виховання (однорічна підготовка до школи), початкові шестирічні школи, гімназії I–III класів, понадгімназійні школи, магістратура, аспірантура.

На кожному з етапів підготовки молоді забезпечується реалізація завдань щодо професійної орієнтації. Проте саме гімназійні школи володіють для цього найкращими можливостями. Адже саме гімназії характеризуються широкопрофільним навчанням, формують в учнів наукові знання, спонукають дітей до самостійності, сприяють свідомому обґрунтованому прийняттю рішень стосовно подальшого навчання, здійснюють підготовку до активної участі у суспільному житті.

У літературних джерелах запропоновано декілька підходів до трактування поняття професійної орієнтації, які розкриті у працях З. Вятровського, К. Леліньскої, Т. Новацко, В. Оконя, Е. Подоски-Філіповіча, В. Сахарова, О. Сазонова та ін. У загальному профорієнтацію трактують як цілеспрямовану діяльність з надання допомоги підростаючому поколінню у виборі професії, що спирається на використання сукупності принципів, форм, методів, прийомів впливу на учнів.

У дослідженні ми беремо за основу визначення Е. Подоски-Філіповіч, запропонувавши доповнення, і розуміємо під професійною орієнтацією систему дій, спрямованих на підготовку до свідомого вибору професії шляхом засвоєння основного змісту майбутньої професійної діяльності з урахуванням індивідуальних якостей, психофізіологічних можливостей, потреб ринку праці.

В Україні у процесі трактування структури та змісту профорієнтації прийнято виокремлювати такі складові компоненти, як професійна діагностика, професійна консультація, професійна освіта, професійний відбір, професійна адаптація. У Польщі виділяють два основні поняття: «професійна орієнтація» і «професійна консультація», які, з одного боку, є окремими елементами профорієнтаційної роботи, з іншого – взаємодоповнюють один одного. При цьому

саме консультація забезпечує тісний зв'язок учнів і педагогів чи інших працівників.

Професійна консультація покликана забезпечити учня відомостями про роль і перспективи кожної професії, потребу в кадрах, зміст діяльності, соціально-економічний і санітарно-гігієнічний статус професій, шляхи навчання, особливості врахування психологічних якостей, фізіологічних показників і протипоказань до професії. Фактично професійна консультація є системою організованого подання інформації про умови праці і вимоги різних професій.

На сучасному етапі в абсолютній більшості шкіл Польщі функціонує внутрішня шкільна система консультування, яка забезпечує сукупність дій школи з метою підготовки учнів до вибору професії, напряму навчання та рівня освіти. Тому ефективність професійної консультації значною мірою визначається готовністю вчителів, лікарів, психологів та інших фахівців здійснювати таку роботу у закладах освіти, у тому числі, гімназійних школах. Осіб, що цілеспрямовано здійснюють профорієнтаційну роботу серед учнів, називають профконсультантами.

Шкільний профконсультант – це фахівець, що надає допомогу у формі групових чи індивідуальних порад учням стосовно вибору професії, напряму освіти і навчання, враховуючи їхні психофізичні можливості й життєву ситуацію, потреби ринку праці та можливості системи освіти, співпрацюючи з батьками та вчителями, використовуючи з цією метою знання про професії, обізнаність з психологічними і педагогічними методами і прийомами, діагностику ринку праці й сучасні засоби передачі професійної інформації.

На основі аналізу нормативних документів і публікацій науковців, власного педагогічного досвіду визначено основні завдання профконсультанта:

- надання учням порад щодо професійного самовизначення, інформації про професії, регіональні потреби ринку праці, престижність різних напрямів діяльності;
- допомога учням, що обирають професію, у тому числі надання інформації про навчальні заклади, умови прийому, опис професійних кваліфікацій, які визначені у вимогах до професії;
- інформація про професійні курси підвищення кваліфікації чи можливість перекваліфікації.

Дослідження стану профорієнтаційної роботи у школах виявило суперечність між положеннями нормативних документів, які передбачають запровадження в навчальних закладах посад шкільних професійних консультантів, і відсутністю таких посад у закладах освіти. Тому ми здійснили спробу запропонувати директорам шкіл реальні шляхи вирішення цієї суперечності.

В узагальненому вигляді профорієнтаційна робота у гімназіях Польщі схематично показана на рисунку 1. Координаційну функцію цієї роботи виконує профконсультант.

Ми враховували, що в Польщі професійне навчання може відбуватися у ліцеях, технікумах, професійних школах й інших закладах. В Україні професійне навчання здійснюється у загальноосвітніх школах (за умови вибору відповідного напряму профільного навчання і наявності

ліцензій), закладах професійно-технічної освіти тощо.

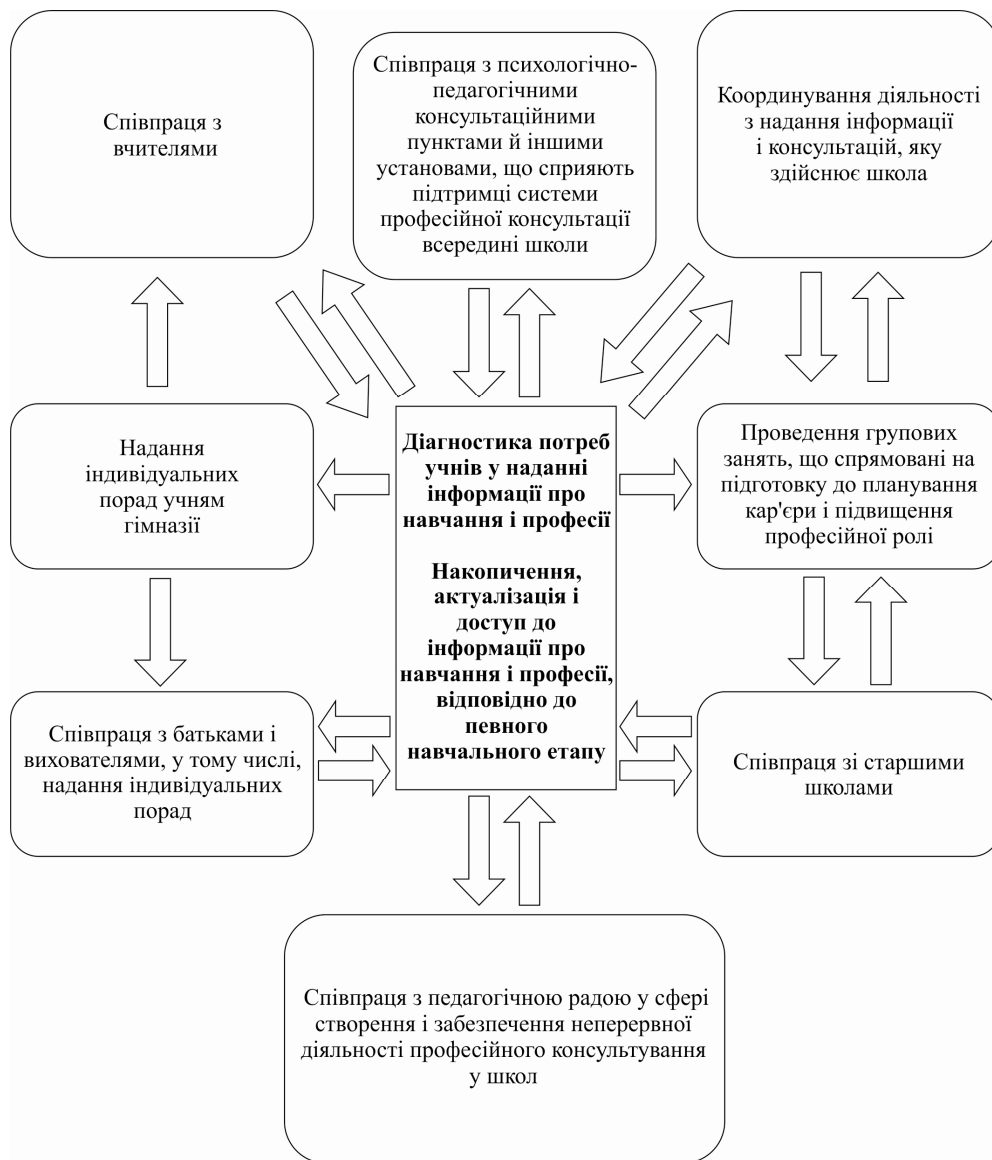

Рис. 1. Профорієнтаційна робота в гімназіях Польщі

За даними опитування встановлено, що переважна більшість (80 %) учнів декларувала вибір середньої понадгімназійної школи та виявила інтерес після її закінчення продовжити навчання у вищих школах (56,7 % опитаних). При цьому 50 % гімназистів прагнули здобути магістерську освіту, 6,7 % – вищу інженерську і бакалаврську, а інші (43,3%) – середню професійну, середню загальну й основну професійну освіту.

Водночас сьогоднішні випускники основних професійних шкіл опинилися у важкій ситуації. З одного боку, несприятлива ситуація на ринку праці зумовила зменшення кількості учнів (з 238,1 тис. у 1990/91 навчальному році до 67,4 тис. у 2007/08 н. р. (GUS, 2000; 2009a), з іншого – низький рівень кваліфікації у процесі здобуття професії. Непристосованість до потреб ринку праці значно збільшили рівень безробіття (49,3% у 2009 р.) і призвели до релятивно низького ступеня

працевлаштування (42,5%). Сучасний аналіз і прогнози ринку праці показують, що особливо важка ситуація стосовно працевлаштування молоді, ймовірно, триватиме кілька найближчих років, адже на ринок праці постійно надходить значна кількість випускників демографічного піку при високому рівні загальної кількості безробітних.

Несприятлива ситуація на ринку праці вимагає пошуку шляхів вирішення проблеми професійного самовизначення, сприяння учням у виборі професій, що є перспективними, та забезпечать якісну висококонкурентну здатність та майбутнє працевлаштування.

У другому розділі «Організація, методика і результати експериментального дослідження чинників обґрунтованого вибору професії» розкрито етапи пошукового дослідження, визначено незалежні та залежні змінні, вибрано гімназійні школи й визначено учнів для проведення наукової роботи, обґрунтовано техніку педагогічного експерименту, описано методику опитування та здійснено аналіз результатів експерименту.

У дослідженні виокремлено такі незалежні змінні, пов'язані з професійною орієнтацією учнів, як стать, територіальне походження, освіта батьків. У якості залежних змінних визначено висловлювання на тему проведення професійної орієнтації і консультації; сфери і характер орієнтаційно-консультаційної діяльності; очікування і бажані зміни у системі гімназійної професійної консультації, вид вибраної понадгімназійної школи й мотиви її вибору, вид можливої подальшої освіти і пов'язані з цим мотиви; професії, яким найбільше надають перевагу, і мотиви їх вибору; освітньо-професійні прагнення учнів.

Для досягнення мети дослідження, в якому брали участь 204 учні, розроблено анкети, організовано співпрацю вчителів і працівників центрів освіти і праці молоді, запроваджено посаду професійного консультанта, розроблено інформаційне забезпечення процесу професійної орієнтації та консультації учнів.

На першому етапі виконавчої фази дослідження здійснено опитування та розподіл учнів гімназій м. Месьціску та м. Вагровцу, імені Тадеуша Костюшка у м. Пороховіцах за територіальним і соціальним походженням. Основні результати цього етапу дослідження згруповано у таблиці 1.

Серед гімназистів, що брали участь в експериментальній роботі, було 36,6 % хлопців і 63,4 % дівчат, із них 69,5 % – вихідці з міст, 28,1 % походили з родин, у яких бодай один із батьків мав основну професійну освіту, 64,7 % – з родин із середньою професійною освітою батьків, інші (7,2 %) – з вищою освітою. При визначенні соціального походження враховували найвищий рівень освіти бодай одного з батьків.

Таблиця 1

Характеристика гімназистів, що брали участь в експериментальній роботі

Навч. заклад 0	Стать	Досліджувались відповідно до:										Разом (N)	
		територіального походження				соціального походження (освіти батьків)							
		місто		село		професійна		середня		вища		n	%
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Месьціску, Вагровцу	Дівч.	4	13,3	12	40	8	26,7	3	10	5	16,7	16	53,3
	Хл.	5	16,7	9	30	3	10	5	16,7	6	20	14	46,7
	Разом (N)	9	30	21	70	11	36,7	8	26,7	11	36,7	30	100
Пороховіци	Дівч.	22	26,4	15	18,9	8	9,4	15	18,9	14	17	37	45,3
	Хл.	26	32,1	19	22,6	4	5,7	30	35,8	11	13,2	45	54,7
	Разом (N)	48	58,5	34	41,5	12	15,1	45	54,7	25	30,2	82	100

На рисунку 2, як приклад, відображено результати визначення освітньо-професійних намірів гімназистів м. Пороховіци.

За даними діаграми розподілу освітньо-професійних намірів гімназистів можна стверджувати, що більшість учнів (62,3 %) планували після закінчення гімназії вступити до технікуму. Частіше це спостерігалось серед хлопців, ніж поміж дівчат (показник різниці 21 %).

На цій підставі зроблено висновок про значний вплив зазначеного чинника на освітньо-професійні прагнення цієї групи молоді. Учні, які вибрали загальноосвітній ліцей, було значно менше, але показник різниці між вибором дівчат і хлопців склав 23,5 %.

Рис. 2. Результати визначення освітньо-професійних намірів гімназистів м. Пороховіци

Порівняння вибраних гімназистами різних міст напрямів майбутньої професійної підготовки дало змогу стверджувати, що не дивлячись на виявлені відмінності, у цілому відхилення не були статистично значимими. Це підтверджено використанням методів математичної статистики (критерію Пірсона).

У дослідженні визначено і проаналізовано мотиви вибору учнями майбутніх напрямів підготовки і професій, зокрема, встановлено, що, обираючи основну професійну школу, 83,3 % учнів керувалися своїми здібностями, 66,7 % – власними інтересами, 50 % – можливостями пошуку роботи, 33,3 % – бажанням швидкого працевлаштування; обираючи технікум – 71,2 % вказали індивідуальні інтереси, 57,1 % – переконання батьків. Домінували інтереси гімназистів і при виборі ліцею (71,4 %).

Було також встановлено, що 87,3 % учнів знали свої індивідуальні риси і якості та керувалися ними при виборі школи й професії. Лише 12,7 % опитаних вказали, що не володіють знаннями, необхідними для обґрунтування вибору напряму підготовки і майбутньої професії.

Дослідження намірів учнів щодо рівня майбутньої освіти засвідчило, що більшість респондентів прагнули закінчити вищі навчальні заклади, наприклад, отримати ступінь магістра (50 %). Закінчити магістратуру більшою мірою планували дівчата (62,5 %), ніж хлопці (показник різниці – 26,8 %). Враховуючи територіальне походження гімназистів можна стверджувати, що вищий рівень таких прагнень проявився в учнів, які походять із міського середовища (66,7 %), аніж із сільського (показник різниці 23,8 %).

Здобути магістерську освіту в основному планувала молодь із сімей, у яких хоча б один із батьків мав вищу освіту (91 %). Стосовно до учнів із сімей із середньою освітою чи з основною професійною освітою батьків, показники різниці відповідно склали 66 % та 63,7 % (середній показник різниці – 64,8 %).

Порівнюючи результати опитування гімназистів міст Месьціску, Вагровцу, Пороховіци, бачимо певні відмінності. Проте математична обробка даних не дозволила відхилити статистичну гіпотезу НО ($\chi^2 = 5,29$; $\chi^2_{крит} = 7,81$; $p = 5\%$; $\chi^2 < \chi^2_{крит}$). Тому можна стверджувати, що відмінності в даних, одержаних у різних гімназіях, не є статистично вагомими, а вибір рівнів майбутньої освіти учнів суттєво не відрізняється.

Оцінюючи форми професійної орієнтації і консультації, які використовувалися у гімназіях, учні вказали, що найбільш дієвими були зустрічі з представниками різних шкіл (30,4 % опитаних), інформація, отримана від педагога (17,4 %), допомога учителів і класних керівників (10,9 %), інформаційні листівки – (4,3 %). Роль професійного консультанта за даними опитувань була незначною.

Спираючись на дані пошукових досліджень, керівництво гімназії внесло ряд змін, спрямованих на вдосконалення профорієнтаційної роботи. Зокрема, було розроблено ресурсну

базу Інтернет-сайту, в якому зосереджено інформацію щодо поширених професій. Подано класифікацію та перелік професій, актуальних для окремих регіонів Польщі; наведено професіографічні описи; вказано навчальні заклади, які здійснюють підготовку за цими професіями, та розкрито умови вступу; запропоновано набір методик тестування для визначення якостей особистості та їх відповідності вимогам професій тощо.

До навчального процесу було залучено профконсультантів, які надавали учням кваліфіковану допомогу. Саме вони найбільшою мірою враховували риси характеру учня, його темперамент, вміння та здібності до навчання.

Після завершення експерименту 51,1 % учнів оцінили рівень професійної орієнтації та консультації у гімназії як добрий. Причому такої думки дотримувалися 57,7 % хлопців і 42,5 % дівчат. Територіальне походження не вплинуло на оцінки опитуваних, тому що відсоткові частки осіб – вихідців з міста і села майже не відрізнялися (50,8 % учнів міського походження і 51,7 % жителів села).

У той же час 33,7 % респондентів визнали рівень проведення профорієнтації як високий. На це вказало 50 % дівчат і 21,2 % хлопців.

На достатньому рівні профорієнтаційну роботу оцінили 15,2 % учнів, у тому числі 21,2 % хлопців і 7,5 % дівчат. Важливо, що жоден з опитуваних не дав негативної оцінки професійній орієнтації та консультації.

Порівняльні дані оцінки рівня профорієнтаційної роботи в гімназіях до початку і після завершення експерименту наведені на діаграмі рисунка 3.

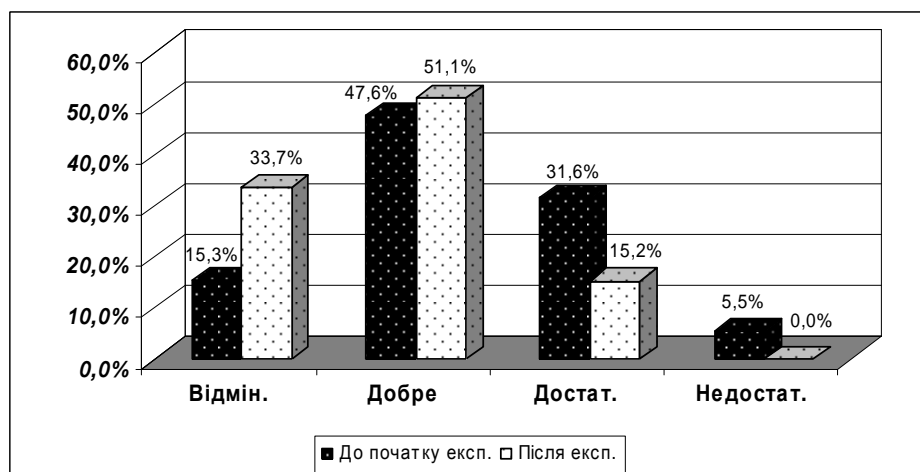

Рис. 3. Оцінка рівня профорієнтаційної роботи у гімназіях за результатами експерименту

Наведені дані дають змогу стверджувати, що найбільші зміни (на 18,4 %) відбулися у групі учнів, які оцінили рівень профорієнтаційної роботи як відмінний (зростання з 15,3 % до 33,7 %). Частково зросла й кількість оцінок «добре» (з 47,6 % до 51,1 %). Такий перерозподіл відбувся

завдяки зменшенню кількості респондентів, які оцінили рівень профорієнтаційної роботи як достатній і недостатній.

Позитивні висновки щодо ефективності дослідження підтверджують і результати математичної обробки даних. Одержане значення $\chi^2 = 16,75$ ($\chi^2_{крит} = 7,81$; $p = 5\%$) дало змогу прийняти альтернативну гіпотезу H_1 (оскільки $\chi^2 > \chi^2_{крит}$.) і стверджувати про достовірність відмінностей у результатах оцінювання професійної орієнтації та консультивання у гімназіях.

Про поліпшення профорієнтаційної роботи у гімназіях засвідчують результати експертної оцінки, яку здійснили три найавторитетніших працівники гімназії та два представники від батьків учнів. Якщо до початку експерименту за трибальною шкалою узагальнена експертна оцінка становила 1,3, то по завершенні – 2,1.

На підставі наведеного порівняльного аналізу результатів оцінювання профорієнтаційної роботи та математичної обробки даних можна стверджувати, що врахування визначених чинників (рівень освітньо-професійних потреб учнів, соціальне походження – освіта батьків, місце проживання, заходи з професійної орієнтації та консультації у гімназіях, зокрема, запровадження посади профконсультанта, співпраця з профорієнтаційними центрами, інформацій ресурси) призвело до позитивних змін.

Аналіз одержаних даних засвідчує, що поставлених завдань дослідження досягнуто, підтверджено робочу гіпотезу щодо ефективного впливу визначених чинників на зважений вибір напрямів професійної підготовки учнів гімназійних шкіл Польщі.

ВИСНОВКИ

1. Однією з умов забезпечення успішного вибору учнями шкіл Польщі сфери майбутньої професійної діяльності та закладу для подальшого професійного навчання є професійна орієнтація та професійне консультивання в гімназіях.

На відміну від прийнятого в Україні тлумачення структури та змісту профорієнтаційної роботи, складовими елементами якої є професійна діагностика, професійна консультація, професійна освіта, професійний відбір, професійна адаптація та професійне виховання, у Польщі прийнято розглядати поняття «професійна орієнтація» і «професійна консультація» відокремлено. Професійна орієнтація учнів – це система дій, спрямованих на їхню підготовку до свідомого вибору професії шляхом засвоєння основного змісту майбутньої діяльності, з урахуванням індивідуальних якостей, психофізіологічних можливостей, потреб ринку праці. Також це комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, спрямованих на допомогу учням у виборі напрямку освіти, за яким здійснюється фахова підготовка, і майбутньої професії.

Професійна консультація покликана забезпечити учня відомостями про роль і перспективи кожної професії, потребу в кадрах, зміст діяльності, соціально-економічний і санітарно-гігієнічний

статус професій, шляхи навчання, особливості врахування психологічних якостей, фізіологічних показників і протипоказань до професії.

Аналіз педагогічних досліджень засвідчив, що учні недостатньо володіють інформацією для здійснення професійного вибору. Вихователі, класні керівники й учителі не використовують усі наявні можливості у профорієнтаційній роботі. Аналіз наукових джерел засвідчує також доцільність упровадження нетрадиційних форм діяльності у загальноосвітніх закладах для допомоги учням у професійному самовизначенні.

2. Основними напрямками вдосконалення профорієнтаційної роботи у гімназіях є посилення профорієнтаційної складової у роботі класних керівників; залучення батьків до усвідомленого вибору професії дітьми; розширення змісту, форм і методів роботи профконсультантів, постійне оновлення матеріалів Інтернет-ресурсу з проблем профорієнтації гімназистів.

3. Прийняття гімназистами рішення щодо вибору подальшого навчального закладу, який забезпечує здобуття майбутньої професії, є важливим етапом у житті учнів. Тому їм потрібна допомога і поради, найчастіше батьків, знайомих, вихователів і учителів, інших шкільних педагогів. Гімназійна молодь очікує такої допомоги і вказівок щодо майбутнього розвитку життєвого шляху, проте не володіє необхідними знаннями.

Основними чинниками, які впливають на професійний вибір учнів польських гімназій, є рівень освітньо-професійних потреб учнів, їх стать, соціальне походження – освіта батьків і місце проживання, заходи з професійної орієнтації та консультації у гімназіях, зокрема, запровадження посади профконсультанта, співпраця з профорієнтаційними центрами, створення інформаційних ресурсів з профорієнтації.

4. Результати експериментальної роботи засвідчують, що на опитаних випускників найбільший вплив з питань вибору професії здійснювали шкільні педагоги (47,2 %), класні керівники (43,8 %) і загалом учителі гімназій (27,0 %).

5. Педагогічний експеримент був спрямований на дослідження ефективності роботи вчителів і профконсультантів гімназій, використання інформаційних карт професій, розроблених Інтернет-ресурсів, впливу визначених чинників (статі, територіального походження, освіти батьків) на професійні наміри учнів. Одержані результати дають змогу констатувати досягнення поставлених задач дослідження і педагогічного експерименту, підтвердження робочої гіпотези щодо дієвості визначених чинників, що впливають на вибір майбутньої професії. Свідченням цього є позитивні зміни в оцінці рівня профорієнтаційної роботи у гімназіях Польщі. Так на 18,4 % зросла кількість оцінок «відмінно» (з 15,3 % до 33,7 %), на 3,5 % – оцінок «добре». Це відбулося завдяки зменшенню кількості респондентів, які оцінили рівень професійної орієнтації та консультації як достатній і недостатній.

6. Позитивні висновки підтверджуються результатами математичної обробки даних

(критерію Пірсона). Зокрема, обраховане значення $\chi^2 = 16,75$ ($\chi_{крит}^2 = 7,81$; $p = 5\%$) дозволило відхилити статистичну гіпотезу H_0 , прийняти альтернативну гіпотезу H_1 (оскільки $\chi^2 > \chi_{крит}^2$) і стверджувати про достовірність в одержаних результатах професійної орієнтації та консультації у гімназіях Польщі.

7. Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів проблеми професійної орієнтації та професійної консультації учнів гімназійних шкіл Польщі. Подальшого теоретичного обґрунтування потребують питання методики профорієнтаційної роботи, особливостей професійної орієнтації та консультування у школах різних типів, врахування у навчальному і виховному процесах ролі та місця профконсультантів. Ці питання можуть стати основою подальших наукових досліджень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження

1. Ольхувка П. Місце і роль гімназій у системі освіти та профорієнтації в Польщі / П. Ольхувка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук. – Тернопіль. – 2012. – № 2. – С. 103–107.

2. Ольхувка П. Моторизаційні захоплення в системі інтересів учнів гімназій Польщі / П. Ольхувка, С. Фрейман // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук. – Тернопіль. – 2011. – № 2. – С. 240–243.

3. Ольхувка П. Погляди випускників гімназій стосовно професійної орієнтації вибору після гімназійної освіти в Польщі / П. Ольхувка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук. – Тернопіль. – 2012. – № 4. – С. 113–118.

4. Ольхувка П. Роль і завдання молодіжних центрів кар'єри та пунктів посередництва праці як інституцій ринку праці в Польщі / П. Ольхувка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук. – 2012. – № 3. – С. 129–134.

5. Olchówka P. Gimnazjum jako element nowego systemu edukacji a kompetencje dyrektora placówki oświatowej (na przykładzie powiatu jaworskiego) / P. Olchówka // Czynniki Determinujące Aktywność Zawodową Pracowników / red. B. Pietrulewicz. – Zielona Góra : Wyższa Szkoła Pedagogiczna, 2000. – S. 89–93.

6. Olchówka P. Wokół zagadnień awansu zawodowego nauczycieli / P. Olchówka, M. Pecyna //

Problemy edukacyjne przygotowania i doskonalenia zawodowego / red. S. D. Frejman, B. B. Pietrulewicz. – Zielona Góra : Wyd. Uniwersytet Zielonogórski, 2002. – S. 309–316.

7. Olchówka P. Stopień opanowania podstawowych zagadnień rysunku technicznego przez młodzież gimnazjalną / P. Olchówka, K. Kaleta // Z problematyki edukacji nauczycielskiej studentów edukacji techniczno-informatycznej / red. M. Frejman. – Zielona Góra : Wyd. Uniwersytet Zielonogórski, 2007. – S. 117–121.

8. Olchówka P. Wokół problemów zewnętrznego mierzenia jakości pracy szkoły / P. Olchówka, M. Pecyna // Możliwości doskonalenia procesu kształcenia – wybrane zagadnienia / red. B. Pietrulewicz. – Zielona Góra : Wyd. Uniwersytet Zielonogórski, 2005. – S. 84–89.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Ольхувка П. Оцінка учнями професійної орієнтації і консультації у гімназіях: результати констатувального етапу дослідження в Польщі / П. Ольхувка // Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти : матеріали міжнар. наук-практ. конф. – Тернопіль : вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – С. 78–80.

10. Olchówka P. Aspekty psychologiczno-socjologiczne środowiska pracy. Stres w pracy nauczycielskiej / P. Olchówka, O. Jabłonko // Ergonomia w edukacji / red. J. Janiga, D. Frejman. – Żary : Wyd. Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna, 2010. – S. 43–45.

АНОТАЦІЯ

Ольхувка П. Я. Професійна орієнтація школярів у гімназіях Польщі. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України. – Тернопіль, 2014.

У дисертації досліджуються теоретичні аспекти й досвід професійної орієнтації у гімназійних школах Польщі. Охарактеризовано структуру системи освіти Польщі. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність професійної орієнтації, поняття «професійні інтереси», «планування професійного шляху», визначено завдання і зміст діяльності профконсультанта, методика оцінювання ефективності професійної орієнтації у гімназіях.

У дисертації теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено чинники, що впливають на зважений вибір напрямів професійної підготовки учнів (рівень освітньо-професійних потреб, соціальне походження – освіта батьків, місце проживання, заходи з професійної орієнтації та консультації у гімназіях, зокрема, запровадження посади профконсультанта, співпраця з профорієнтаційними центрами, створення інформаційних ресурсів з профорієнтації).

Ключові слова: професійна орієнтація, професійна консультація, профконсультант, чинник професійного вибору, гімназія.

АННОТАЦІЯ

Ольхувка П. Я. Профессиональная ориентация школьников в гимназиях Польши. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки Украины. – Тернополь, 2014.

Исследуются теоретические аспекты профессиональной ориентации и консультации в гимназических школах Польши. Охарактеризовано структуру системы образования Польши. На основе анализа психолого-педагогической литературы раскрыто сущность профессиональной ориентации, понятий «профессиональные интересы», «планирование профессионального пути», определены задачи и содержание деятельности профконсультанта, методику оценки эффективности профессиональной ориентации в гимназиях.

Анализ исследований проблемы учеными позволил рассматривать профессиональную ориентацию учащихся как систему действий, направленную на подготовку школьников к осознанному выбору профессии путем усвоения основного содержания будущей деятельности, с учетом индивидуальных качеств, психофизиологических возможностей, потребностей рынка труда.

Определено, что в отличие от принятого в Украине толкования структуры и содержания профориентационной работы, составляющими элементами которой являются профессиональная диагностика, профессиональная консультация, профессиональное образование, профессиональный отбор, профессиональная адаптация в Польше выделяют только понятия «профессиональная ориентация» и «профессиональная консультация».

Теоретический анализ публикаций и изучение практики профориентации позволил констатировать, что обоснованное принятие гимназистами решений о выборе дальнейшего учебного заведения обеспечивает освоение будущей профессии и является важным этапом в их жизни. При этом они нуждаются в помощи и советах родителей, знакомых, воспитателей и учителей, других школьных педагогов. Так как гимназическая молодежь не обладает необходимыми знаниями для выбора профессии и направления обучения, школа должна принимать активное участие в профессиональной ориентации и консультации, сотрудничать с центрами образования и труда молодежи, добиваться внедрения должностей профконсультантов.

Установлено, что учителя недостаточно подготовлены к проведению профориентационной и

профконсультационной работы, поэтому руководству учебных учреждений необходимо уделить внимание подготовке педагогических кадров.

На основании данных поисковых исследований внесены изменения в профориентационную работу в гимназиях. В частности, создана ресурсная база Интернет-сайта, в которой сосредоточена информация о распространенных профессиях. Представлена классификация и перечень профессий, актуальных для отдельных регионов Польши; приведены профессиографические описания; определены учебные заведения, в которых осуществляется подготовка по указанным профессиям, создано образовательную карту Нижнесилезского воеводства, в которой содержатся сведения о расположении всех школ и гимназий региона, указано их адреса, тенденции в сфере образования, специализации подготовки учащихся; раскрыты условия поступления; предложена совокупность методик тестирования для определения качеств личности и соответствия гимназистов требованиям профессий.

В диссертации теоретически обоснованы и экспериментально проверены факторы, влияющие на выбор направлений профессиональной подготовки учеников (уровень образовательно-профессиональных потребностей, социальное происхождение – образование родителей, место жительства, мероприятия профессиональной ориентации и консультации в гимназиях, в том числе, внедрение должности профконсультанта, содружество с профориентационными центрами, информационные ресурсы).

Обоснованы направления совершенствования профориентационной работы в гимназиях (усиление профориентационной составляющей в работе классных руководителей, привлечение родителей к осознанному выбору профессии детьми, расширение содержания, форм и методов работы профконсультантов, постоянное обновление материалов Интернет-ресурса по проблемам профориентации гимназистов).

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональная консультация, профконсультант, фактор профессионального выбора, гимназия.

ANNOTATION

Olchowka P. J. Career counseling of pupils in Polish gymnasiums. – Manuscript.

The dissertation for the Candidate in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Ternopil Volodimir Gnatujk National Pedagogical University. – Ternopil, 2014.

The dissertation investigates the theoretical aspects and experience of career counseling in Polish gymnasiums. The structure of educational system in Poland is characterized. Drawing on the analysis of psychological-pedagogical literature, the essence of career counseling, the concepts «professional interests» and «career path planning» are revealed. Career consulting tasks and activity as well as methodology of evaluation of career counseling efficiency in gymnasiums are determined.

The dissertation substantiates theoretically and verifies experimentally the factors, which influence

the choice of pupils' career orientation. These are educational-professional necessity level, social origin – education of parents, place of residence, career orientation and consulting measures in gymnasiums, especially introduction of career consultant position, cooperation with career counseling centers, establishment of career counseling information resources.

Key words: career orientation, career counseling, career consultant, factor of career choice, gymnasium.

Підписано до друку 27.01.2014 р.
Формат 60×90/16
Папір друкарський. Друк RESO.
Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл. вид. арк. 0,9
Наклад 100 прим. Зам. № 18

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027